

NUMMER 68
JAARGANG 14 - JULI 2025

DE DRUKTEMAKER

Tweemaandelijks infoblad van het Nederlands Drukkerij Museum/Leeuwerik 8 - 4872 PH Etten-Leur - info@nederlandsdrukkerijmuseum.eu

VOORLEZEN MET MUZIEK IN DE TUIN VAN HET NEDERLANDS DRUKKERIJ MUSEUM

Ook deze zomer trekt De Nobelaer Bibliotheek weer Etten-Leur in. Op diverse locaties wordt er voorgelezen voor de allerkleinsten (0 - 6 jaar). De verhaaltjes worden muzikaal omlijst met live muziek.

Door de combinatie met muziek wordt de taalontwikkeling van kinderen nog meer gestimuleerd.

Deze buitenactiviteit is gratis te bezoeken.

Er wordt voorgelezen uit "Iedereen laat scheetjes" van Jonny Leighton en Mike Byrne.

Op woensdag 2 juli was onze museumtuin voor de tweede achtereenvolgende keer de locatie voor dit unieke evenement. Tientallen kinderen zaten "plat op hun gat" op het gras aandachtig te luisteren en mee te zingen.

De weergoden waren gunstig gezind, ondanks dat de weersvoorspellingen anders deden vermoeden.

Er waren veel kinderen met hun ouders aanwezig op het grote grasveld voor het Nederlands Drukkerij Museum en ze gingen helemaal op in het verhaal.

Tot en met 30 november 2025 is de tentoonstelling te zien:
1940-1945 - GEDRUKT
Onderdrukking en bevrijding.

Het museum is geopend van dinsdag tot en met vrijdag van 13.00 tot 16.30 uur, en elke eerste zondag van de maand. De Museumkaart is niet geldig.

PARIJSE GRAVEUR ONTWERPT LETTERTYPE EN GEEFT DEZE EIGEN NAAM: GARAMOND

Veel lettertypes, die we momenteel gebruiken in Word, stammen af van het boekdruktijdperk. In deze terugkerende rubriek geven we aandacht aan deze lettertypes en de ontwerpers er van. Deze keer Claude Garamont, ontwerper van één van de mooiste boekdrukletters, Garamond.

Claude Garamond (1480 – 1561) was een Parijse graveur van druklettermodellen, uitgever en een van de toonaangevende letterontwerpers van zijn tijd. Sommige van zijn lettertypen zijn nog in gebruik, in het bijzonder het naar hemzelf genoemde Garamond. Ca. 1510 werd Claude Garamond leerlinggraveur bij de drukker Antoine Augereau en rond 1520 werkte hij bij Geofroy Tory de professor, vertaler, schrijver, boekverkoper, drukker, ontwerper en illustrator. Vanaf ongeveer 1530 werkte Garamond voor zichzelf en vervaardigde hij kant en klare drukletters voor drukkers. Garamond werd vooral bekend in 1541 toen uitgever Robert Estienne hem vroeg lettertypen te ontwerpen. Garamond baseerde zijn romein lettertypen onder andere op de handschriften van

Angelo Vergecio, de bibliothecaris van de koning in Fontainebleau en zijn invloed breidde zich snel uit in heel Frankrijk tijdens de jaren 1540. In de typografie van Garamond werd het handschrift minder belangrijk als een model voor de drukletter en evolueerde de typografie meer in de richting van een vormtaal, gebaseerd op drukpersen en het graveren van stalen lettermatriizen (gietvormen om letters te gieten).

Toen Garamond in armoede stierf op de leeftijd van 81 jaar, verkocht zijn weduwe in een openbare veiling zijn letters en lettermatriizen. Deze verkoop zorgde voor een grote distributie van zijn letterontwerpen, onder andere naar de Nederlanden, waar de beroemde Antwerpse drukker en uitgever Christoffel

Plantijn er gretig gebruik van maakte. De naam Garamond werd oorspronkelijk aan het eind gespeld

met "t", maar onder de invloed van gestandaardiseerde Franse spelling, werd de "d" gebruikelijk.

g

is for
garamond

GARAMOND
ABCDEFGHIJ
KLMNOPQRS
TUVWXYZ
abcdefghijklm
nopqrstuvwxyz
£@&1234567890

EXPO BALPENTEKENINGEN PATRICK PEETERS DIFFERENT KIND OF BLUE

Patrick Peeters, huismeester in het Nederlands Drukkerij Museum, werd in 1967 geboren in Essen (B). Sinds ruim dertig jaar woont hij met zijn vriendin in Roosendaal. Bij zijn geboorte kreeg Patrick zuurstofgebrek, wat hem een lichte handicap opleverde. Hij kwam daardoor als tiener op de mytyl-school in Brasschaat en kreeg les van Roland Vercammen. Die bracht hem liefde voor kunst en cultuur bij.

Op aanraden van Roland ging hij naar de kunstacademie in Kapellen en eenmaal in Roosendaal sloot hij zich aan bij de School voor Expressie. In de loop der jaren hield Patrick zich bezig met tekenen, schilderen en grafiek, vooral de linosnede.

Dankzij het feit dat hij en zijn vriendin in 2020 een slaapkamer en een badkamer beneden lieten

Een trotse Patrick Peeters in de Galerie Via Strata in Roosendaal bij de wand met zijn werkstukken.

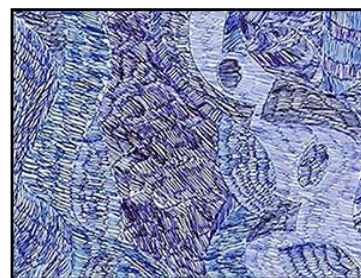
bouwen, heeft hij nu de bovenverdieping helemaal als atelier. „Ik kan nu vrijer werken, want

ik hoef niets op te ruimen.” In het dagelijkse leven is Patrick werkzaam als huismeester van

het Nederlands Drukkerij Museum in Etten-Leur. Op deze tentoonstelling is zijn balpenkunst te zien. Hij begon er ooit op school mee als gekriebel tijdens saaie lessen. De werken hebben geen titel, maar hebben samen, vanwege de diversiteit aan blauwe pennen, het thema 'Different kind of blue'.

WERELDEN OP ZICH:

Het zijn tekeningen op A3 formaat. De werken zijn werelden op zich; waar men van veraf een blauw vlak met golvende geometrische patronen ziet, blijkt het dichterbij te bestaan uit ontelbare arceringen en haaltjes. Het werk heeft iets weg van "Art Brut". Juist doordat het papier door Peeters volledig gevuld wordt, heeft het een kalme uitstraling en nodigt het ook uit tot aandachtig kijken.

Een detail uit één van zijn werken.

AFSCHEID VAN CULTUURCOÖRDINATOR HANNE POOS MET PENSIOEN

Het aanbodboekje van KOEPEL van de Gemeente Etten-Leur voor het schoolseizoen 2025-2026 is inmiddels bij de scholen gearriveerd. Het is het laatste boekje waaraan Hanne Poos met veel enthousiasme aan heeft gewerkt. Hanne was Adviseur Cultuur Onderwijs en Natuur/KOEPEL/ van Gemeente Etten-Leur en CMK-intermediair van de Gemeente Zundert en Rucphen.

Zij begon deze functie in 2008 en bedacht dit aanbodboekje voor alle basisscholen met een actief en receptief Kunst aanbod.

Door dit zogenaamde Cultuurbuffet krijgen wij, als Nederlands Drukkerij Museum, op jaarbasis heel wat scholieren op bezoek, zodat wij ze als rondleiders kunnen laten zien hoe er in vroeger tijden drukwerk werd gemaakt. Hanne Poos heeft zo'n 17 jaar op dit gebied veel ons museum betekend. Dank daarvoor Hanne.

In het aanbodboekje neemt ze afscheid:

„Ik heb vaak gehoord dat het boekje van KOEPEL en de wijze waarop we het georganiseerd hebben vrij uniek is in Brabant. In 2010 vroegen we de interne cultuur coördinatoren (ICC'ers) om NME (Natuur- en Milieu Educatie) als taak erbij te nemen. Dit was een schot in de roos. Ik durf te zeggen dat dit mede het succes van dit domein heeft bepaald.

Op 1 juli ben ik met pensioen gegaan. *„Er is een tiet van komen en een tiet van gaan”.*

Ik kijk tevreden en met enige

trots terug op een zeer fijne en leerrijke tijd bij de gemeente Etten-Leur. Toen ik overstapte van de provinciale kunst- en cultuurorganisatie Kunstgebouw Z-H naar de Gemeente Etten-Leur wist ik niet wat me te wachten stond en of ik me senang zou voelen. Ik kan nu volmondig zeggen: het was de juiste keuze! Ik wil iedereen bedanken, die ik

in de afgelopen jaren heb leren kennen en met wie ik heb samen gewerkt. Een speciale dank aan Ilse van Meggelen, want zonder haar steun en fantastische inzet was dit niet mogelijk geweest. Het gaat jullie allen zeer goed, blijf gezond en geniet zoveel als mogelijk; het is later dan je denkt!”

Hanne Poos

PAPIER MAKEN IN NEDERLAND

De uitvinding van papier wordt toegeschreven aan de Chinees T'sai Lun in het jaar 105. Voor die tijd werd voor overdracht van gegevens gebruik gemaakt van onder andere perkament en papyrus. Perkament wordt gemaakt uit dierenhuid. Papyrus is een product dat wordt gemaakt uit de stengel van de *Cyperus Papyrus* plant die, langs de oevers van de Nijl groeit. Papyrus was meer dan vierduizend jaar in gebruik.

T'sai Lun.

Ongeveer 15 eeuwen nadat T'sai Lun het eerste papiervel produceerde werd het eerste Nederlandse papier gemaakt. Dat gebeurde in een watermolen bij Gennep.

In de daarop volgende eeuwen

veranderde het papierlandschap volkomen. Molens maakten plaats voor fabrieken. Steeds meer papiermakers investeerden in stoommachines en kochten papiermachines waarmee steeds grotere hoeveelheden werden gemaakt.

WIND EN WATER:

Nederland telde vanaf de 17e eeuw twee soorten papiermolens: windmolens en watermolens. Water en wind waren nodig

Een stoommachine.

Een watermolen bij Gennep.

groeide de papierenijverheid uit tot een van de belangrijkste bedrijfstakken van ons land. Na de uitvinding van de boekdrukkunst (1450) nam in de welvarende Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden de vraag naar papier sterk toe.

Op de Veluwe steeg het aantal watermolens waarin boeren papier schepten tot 150 en in de Zaanstreek verzezen in de 18e eeuw zo'n veertig windmolens. In Nederland vervaardigd papier was van hoge kwaliteit en internationaal geliefd. In de 19e eeuw

als energiebron om de grondstoffen voor papier te bereiden. Schoon water was daarnaast onmisbaar. Papiermakers vervaardigden uit lompen een viltige massa. Dat gebeurde door oude kledingstukken, zeildoeken en touwen met veel water fijn te stampen. Daarvoor was veel energie nodig en die energie kwam van de molens.

Een belangrijke uitvinding was die van de 'Hollander', een apparaat waarmee de lompen nog fijner gemaakt konden worden

Een belangrijke uitvinding voor het papier maken: De Hollander.

en waardoor veel sneller gewerkt kon worden. Papier maken was een tijdrovende aangelegenheid. Als de papierpulp bereid was, kwam die uiteindelijk in een schepkuip. De papierschepper vormde met een zeef van koperdraad een blad. Er volgde een lang proces van persen en drogen voordat sprake was van een schrijfbaar product.

De Industriële Revolutie met zijn stoomkracht en dure machines zorgde voor versnelling van het productieproces. De uitvinding van de papiermachine vormde een ware technologische revolutie. De schepper en zijn medewerkers waren nu overbodig en verschillende stappen in het productieproces werden geïntegreerd. Het principe van papier maken bleef onveranderd. Nog steeds moesten papiermakers pulp bereiden, en nog steeds moest de pulp worden ontwaterd

de meesten bevonden zich op de Veluwe en in de Zaanstreek. Dat waren tussen de 16e en 19e eeuw de centra van de papierenijverheid. In de Zaanstreek stonden windmolens die – bij voldoende wind – veel energie konden opleveren voor de bereiding van de pulp.

GOEDE REPUTATIE:

Nederlandse papierscheppers hadden een goede internationale reputatie. Hun ambachtelijke papier was zo goed dat ze lang aan beproefde productieprocessen vasthielden. In internationaal opzicht verloor Nederland in de 19e eeuw haar topositie aan buitenlandse producenten die in een vroeg stadium investeerden in moderne technologie. Steeds meer molens werden stilgelegd. Pas in het midden van de eeuw pionierden de eerste papiermakers met machinaal vervaardigd

Een oude watermolen op de Veluwe.

voordat de rollen papier op de markt werden gebracht.

VELUWE EN ZAANSTREEK:

De oude papierscheppers waren in het hele land te vinden, maar

papier. Daarna ging het snel. Aan het begin van de 20e eeuw telde Nederland ruim twintig papierfabrieken, die op vijftig machines

Lees verder op pagina 5

PAPIER MAKEN IN NEDERLAND

Vervolg van pagina 4

steeds meer papier vervaardigen. Lompen maakten plaats voor houtslipsel en cellulose.

VAN GELDER PAPIERFABRIEK:

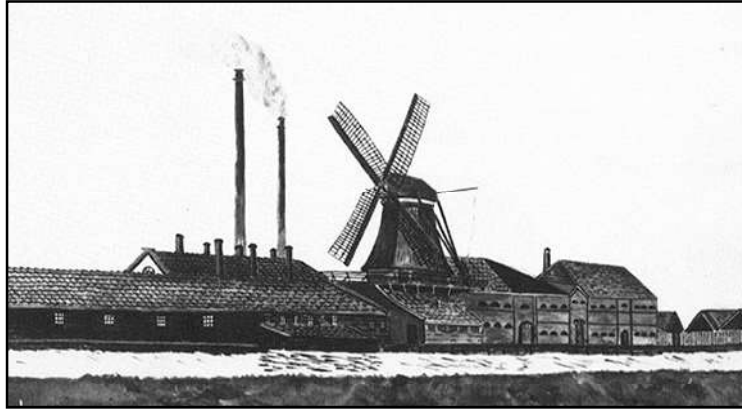
Er ontstonden grote ondernemingen als Van Gelder Zonen met verschillende vestigingen in het land en KNP (Maastricht). Voortdurend vonden verbeterin-

belangrijker. In 1904 werd de Vereniging van Nederlandsche Papierfabrieken (VNP) opgericht. De leden lobbyden bij de overheid over invoertarieven, belastingen of de aanleg van wegen. Door het kapitaalintensieve karakter van de bedrijfstak werd samenwerking steeds belangrijker. De vereniging ontwikkelde zich tot de verbindende schakel bin-

klanten en leveranciers speelde en speelt de VNP een belangrijke rol in verduurzaming van de bedrijfstak.

DE MODERNE PAPIERINDUSTRIE:

Na de Tweede Wereldoorlog vertienvoudigde de productie van de Nederlandse papierindustrie. De fabrieken maakten nu zo'n drie miljoen ton papier en karton. Tegelijkertijd halveerde tussen 1950 en 2000 het aantal fabrieken. Steeds minder bedrijven produceren dus steeds meer. Nieuwe grondstoffen deden hun intrede. In toenemende mate maakten de fabrieken gebruik van oud papier. De Nederlandse papierindustrie werd een van de toppers op het gebied van recycling. De Nederlandse papiersector werd in deze periode steeds meer onderdeel van de internationale papiermarkt. Multinationale ondernemingen uit verschillende delen van de wereld toonden interesse in goed presterende Nederlandse papierbedrijven. Talloze Nederlandse fabrieken kwamen na de jaren zestig in handen van internationale concerns. Fusies en overnames komen tot op dit moment regelmatig voor.

De oude papiermolen van Van Gelder papier.

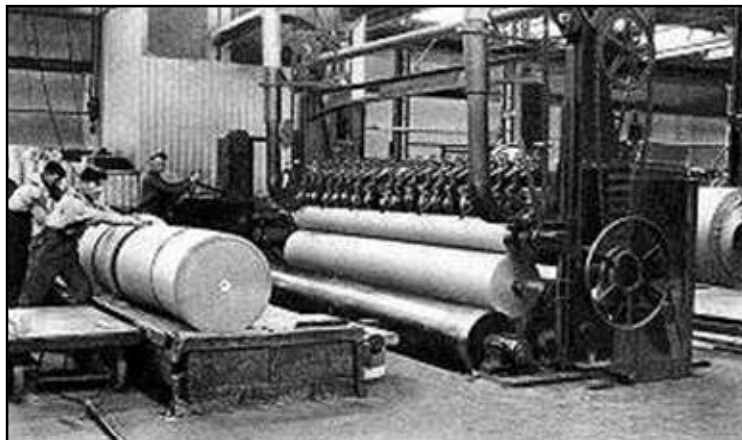
gen plaats, waardoor de productie werd opgevoerd. Dat was hard nodig, want de papierhonger van de Nederlanders was groot. De fabrieken groeiden en steeds meer mensen vonden er werk. In 1950 telde de bedrijfstak ruim vijftig ondernemingen die ruim honderdduizend ton papier maakten.

SAMENWERKING:

Al in de 17e eeuw werkten papiermakers samen om bijvoorbeeld beschermende maatregelen af te dwingen tegen buitenlandse concurrenten. De samen-

nen de sector en nam talloze initiatieven om de bedrijfstak in internationaal perspectief concurrerend te houden. De vereniging ging met haar tijd mee en probeerde samen met haar leden te voldoen aan de eisen die de samenleving stelde aan het pro-

De Bobineuse verdeelt de grote rollen papier.

werking kwam relatief eenvoudig tot stand.

Papier maken was vaak een familieaangelegenheid en de meeste papiermakers kenden elkaar.

Aan het begin van de twintigste eeuw werd samenwerking steeds

dueren van papier. Het takenpakket werd verder uitgebreid. Na de Tweede Wereldoorlog stond onderwerpen als arbeidsomstandigheden, milieu en energiebesparing steeds prominenter op de agenda. In samenwerking met haar leden, de overheid,

Beste lezer,

Het is nog niet vaak gebeurd dat we midden in de vakantie een Druktemaker bij u laten binnenvallen. De redactie vond het een goed idee om u op uw vakantieadres te verrassen of misschien bent u gewoon wel thuis en al op vakantie geweest.

In het museum is het nu relatief rustig, dat betekent geen bezoekers van de scholen, hoewel we volop bezig zijn met voorbereidingen er van. Na de vakantie komen ze weer, want we hebben al veel aanvragen binnengekregen.

Wat we wel zien zijn de vakantie-gangers, die in de buurt op een camping of hotel verblijven, onze folder daar vinden bij de receptie en vervolgens op bezoek komen. Het mooie daarvan is dat veel van die bezoekers uit zeer verschillende delen van het land komen.

Tot slot is een feestcomité bezig om het 50-jarig bestaan van ons museum in 2026 vorm te geven. We gaan daar vanaf januari veel aandacht aan geven.

Was getekend,
Frans de Nijs

Een moderne papiermachine.

De moderne papiermachine is uitgevonden door de Fransman Robert in 1798. Op basis van zijn ontwerp ontwierp Foudrinier het prototype van de nu nog altijd meest gebruikte papiermachine, die dan ook met Foudriniers worden aangeduid. Men onderscheidt 2 uitersten van papiermachines:

Langzeefmachine Rondzeefmachine

Deze benaming heeft betrekking op de manier van bladvorming in het natte deel van de papiermachine. Ook combinaties van beide machines zijn een mogelijkheid. Bij een combinatie wordt bijvoorbeeld een laag papier op het langzeefdeel van de papiermachine gemaakt en de volgende

laag of lagen met een rondzeef op het langzeef toegevoegd. Het persdeel en droogdeel van beide typen papiermachines wijken niet zo af. Papiermachines bestaan er in alle soorten en maten. De modernste papiermachines lopen met een snelheid van meer dan 2000 m.p.min. (120 km/h) en zijn meer dan 11 meter breed. De totale lengte van een dergelijke machine wordt dan wel 200 m. De oudere papiermachines, die voor specialiteiten worden gebruikt zijn soms minder dan 2 m. breed en lopen langzamer dan 10 meter per minuut, zoals bijvoorbeeld een papiermachine, die papier voor bankbiljetten maakt.

SPONSOREN / DONATEURS 2025

ControlMedia, Etten-Leur
De Snelle Drukkers B.V., Vlaardingen
Drukkerij Hendrickx, Etten-Leur
Drukkerij Snep, Eindhoven
Drukkerij Vorsselmans, Zundert
F1 = Help, Gouda
Geskus Grafimedia, Fijnaart
Grafisch Opleidings Centrum (GOC), Veenendaal
Koninklijke Drukkerij Em de Jong BV, Baarle Nassau
Mekes Graphic Machinery B.V., Roosendaal
Luijten Adviesgroep, Etten-Leur
Oranjefonds, NL-Doetdag
PvW Offsetservice, Oss
Rabobank West-Brabant Noord
Trainingsbur. Zorginstellingen, De Keerzijde, Zevenberg 'hoek
StickGoed, Roosendaal

Mevr. E. Buurstede-Jochems, Etten-Leur
Mevr. B.M. Doppen-van Raamsdonk, Etten-Leur
Mevr. L. in 't Groen-Evers, Breda
Mevr. A. Makken, Maasland
Mevr. Stribosch-Aanholt, Venlo
Mevr. J. de Leeuw-Luyks, Etten-Leur
Dhr. S. Adriaanse, Eindhoven
Dhr. M.J.H. Bakker, Oosterhout
Dhr. L. van Beek, Breda
Dhr. A.A.J. Buisman, Amsterdam
Dhr. D. Buurstede, Breda
Dhr. J. van Ginneken, Etten-Leur
Dhr. P. Goossens, Antwerpen
Dhr. H. Jochems, Oosterhout
Dhr. W. Laanstra, Etten-Leur
Dhr. F. Metsaers, Oosterhout
Dhr. Mostert, Roosendaal
Dhr. J. Mugge, Etten-Leur
Dhr. L. Nederlof, Klundert
Dhr. N. Ockhuyse, Ulvenhout
Dhr. A. de Rijck, Etten-Leur
Dhr. H. v.d. Spijker, Geertruidenberg
Dhr. Verseveldt, Etten-Leur
Dhr. J. Vandenbroeke, Essen-België
Dhr. J.H. Vis, Barendrecht
Dhr. en mevr. van Gurp, Molenhoek
Dhr. en mevr. van Bedaf, Klundert
Dhr. en mevr. Suijkerbuijk, Rijsbergen

WORKSHOPS

INTRODUCTIE-WORKSHOP "LETTERZETTEN/DRUKKEN"

Gedurende 3 opeenvolgende dagdelen wordt aan de deelnemers de beginselen bijgebracht van het zet- en drukprocedé. Elke deelnemer zet en drukt briefpapier, visitekaartje, label of een poster(tje). Het uitgangspunt is een simpel ontwerp of idee, omdat "het bijbrengen van de basis" en "het gevoel krijgen" centraal staat.

Het letterzetten gebeurt met houten en loden letters. Het drukken gebeurt in boekdruk (ook wel hoogdruk genoemd) op verschillende drukpersen. Dit is mede afhankelijk van het formaat van het ontwerp.

Iedere dagdeel heeft dus een onderwerp, te weten het drukken van: een labeltje, poster(tje) en huisstijl (visitekaartje, brief, of zoiets).

In 3 dagdelen maak je dus 3 verschillende soorten drukwerk.

WORKSHOP "LETTERPRESS"

Gedurende één of meerdere ochtenden werken de cursisten zelfstandig onder professionele begeleiding aan een opdracht, door de deelnemer zelf aan gedragen. Er wordt gewerkt in de Grafische Werkplaats. De deelnemer zet en drukt dus met als uitgangspunt een eigen ontwerp of idee.

Het letterzetten gebeurt met houten en loden letters.

Het drukken gebeurt in hoogdruk op diverse drukpersen.

WORKSHOP "WERKMAN"

Er kan gewerkt worden volgens de "Werkman-methode".

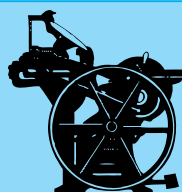
De Groninger drukker/kunstenaar H.N. Werkman maakte in zijn werk gebruik van verschillende druktechnieken. Hij combineerde sjabloneren, stempelen en "met een roller op papier werken" en maakte daarmee unieke kunstwerken (druksels geheten), die over de hele wereld bekendheid genieten. Vaak gebruikte hij hierbij stukjes karton of ander materiaal, die hij zelf de gewenste vorm gaf door te scheuren, knippen of snijden".

Deze workshop wordt gegeven met minimaal 4 à 5 personen.

Interesse om een workshop te volgen?
info@grafischewerkplaatsetten-leur.eu

**WILT U OOK ONS MUSEUM
STEUNEN? WORD DONATEUR!**

U kunt zich aanmelden via:
info@nederlandsdrukkerijmuseum.eu

**Nederlands
Drukkerij
Museum**

COLOFON:

eindredactie: Cees Jochems

vormgeving en opmaak: Frans de Nijs

abonneren:

nieuwsbrief@nederlandsdrukkerijmuseum.eu